

PRZYPISY

WSTĘP

¹ O tej problematyce zob. np. P. van Tieghem, *La littérature comparée*, Paris 1951; F. Vodička, *Literární historie, její problémy a úkoly*, w: *Čtení o jazyce a poezii*, Praha 1942; J. Mukařovský, *Kapitoly z české poetiky, I–III*, Praha 1948; K. Rosenbaum, *Vzťah slovenského literárneho romantizmu k nemeckému literárnemu klasicizmu*, Matica slovenská 1945–1948; A. Závodský, *K problematice návázání na kulturní dědictví v literárním procesu*, SPFFB 1955, D2; liczne rozprawy F. Wollmana publikowane głównie w piśmie „Slavia“; z prac W. M. Żyrmunskiego głównie *Epicskoje tworczestwo slawianskich narodow i problemy srawnitel'nogo izuczenija eposa*, Moskwa 1958; *Wzaimosvjazi i wzaimodiejstwije nacjonalnych literatur. Materialy diskusii 11–15 janwarja 1960 g.*, Moskwa 1961; Referaty i materiały związane z Międzynarodowymi Kongresami Slawistów; M. F. Guyard, *La littérature comparée*, Paris 1958; Ch. Laird, *Comparative Literature*, W: *Contemporary Literary Scholarship*, ed. L. Leary, New York 1958; R. Wellek, *The Crisis of Comparative Literature*, *Comparative Literature. Proceedings of the second congress of the International Comparative Literature Association at the University of North Carolina* (1958), ed. W. P. Friederich, Chapel Hill 1959, I; I. G. Neupokojewa, *Problemy wzaimodiejstwija sowremennych literatur*, Moskwa 1963; *Conférence de littérature comparée*, Budapest 26–29 octobre 1962, *Acta Litteraria V*, Budapest 1962; *Littérature hongroise, littérature européenne*, Budapest 1964; J. Burian, *Tradice historickotypologické metody v literární vědě*, SPFFB 1965, D 12; H. Dziechcińska, *O metodologicznych problemach współczesnej komparatystyki*, „Ruch Literacki“ 1966, 1; D. Đurišin, *Problémy literárnej komparatistiky*, Bratislava 1967.

² H. Markiewicz, *Stan i zadania literaturoznawstwa porównawczego w Polsce*, „Slavia“ 36, 1967, 295.

³ K. Górski, *Z historii i teorii literatury*. Seria druga, Warszawa 1964, 30.

I

¹ O większości tych Słowackian czeskich szczegółowo pisze najbardziej zasłużony badacz literackich kontaktów polsko-czeskich, Marian Szyjkowski w pracach *Polská účast v českém národním obrození, I–III*, Praha 1931, 1935, 1946, *Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym*, Poznań 1947 i w szeregu rozpraw sprawom tym poświęconych.

² *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, op. F. Bílý, II, Praha 1910, 394.

³ Tekst notatki opublikowano w: *Sądy współczesnych o twórczości Słowackiego (1826–1862)*. Zebrali i opracowali Bogdan Zakrzewski, Kazimierz Pecold i Artur Ciemnoczłowski, Ossolineum 1963, 52.

⁴ *Kalendarz życia i twórczości Juliusza Słowackiego*. Opracował Eugeniusz Sawrymowicz przy współpracy Stanisława Makowskiego i Zbigniewa Sudolskiego, Ossolineum 1960, poz. 685, 691.

⁵ „Květy“ 6, 1839, dodatek, 15: *Literatura polská*. W tłumaczeniu polskim opublikowano w: *Sądy współczesnych o twórczości Słowackiego*, op. cit., 91.

⁶ Bibliografie wielu prac dotyczących tych zagadnień zamieszczono w publikacji *Češi a Poláci v minulosti, II*, Praha 1967 (chodzi w pierwszym rzędzie o studia K. Krejčego i W. Žáčka).

⁷ Zob. O. Králík, *Polskie motta w utworach Máchy*, „Pamiętnik Słowiański“ 13, 1963, 82–102; J. Magnuszewski, *Glosa do sporu o Máchę (W sprawie autorstwa Cyganów)*, *Na křižovatce umění*, Brno 1973, 405–414.

⁸ *Dílo K. H. Máchy, I–III*, Praha 1949–1950, głównie t. III, 208–219, 221; *Literární zápisník Karla Hynka Máchy z let 1833–1835*, Praha 1923, 84.

⁹ Problematyce tej uwagę poświęcili liczni badacze, np. W. Czajewski, T. S. Grabowski, M. Zdziechowski, J. Máchal, F. Ks. Šalda, V. Flajšhans, J. Horák, A. Pražák, J. Dolanský, K. Krejčí, O. Králík, najobszerniej zaś Jan Menšík (*Juliusz Słowacki a Karel Hynek Mácha*, „Listy filologicke“ 53, 1926) i Marian Szyjkowski (głów-

nie w publikacjach *Polská účast v českém národním obrození, část III, Romantismus*, Praha 1946, 7–149; *Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym*, Poznań 1947, 230–231; *Karol Hynek Mácha, tvůrca českého romantyzmu*, Warszawa 1948 i rękopiśmienna praca *Juliusz Słowacki w czeskiej literaturze*; za udostępnienie fragmentu tej ostatniej wyrażam najgłębszą wdzięczność wdowie po autorze, pani Katarzynie Szykowskiej). Prace M. Szykowskiego zawierają niektóre sformułowania mogące budzić pewien sprzeciw, jak np.: „Musimy bowiem pamiętać, że dzieło Máchy wyrasta z całości wrażeń polskiej lektury, że więc odbił się w niem kolektyw polskiego romantyzmu, o ile go sobie przyswoił czeski romantyk“; „Niemniej silnie, jeżeli nie silniej, zainteresował się formą polskiej poezji romantycznej. Ta stała się wyłączną szkołą jego własnej mowy poetyckiej, którą dzięki tej polskiej pomocy stwarza niemal z niczego całkiem tak samo, jak ongiś Puchmajer budujący podwaliny czeskiej literatury na nowo wedle polskich wzorów okresu Stanisława Augusta“, „Budowa formy dzieła Máchy jest jeszcze bardziej wynikiem zbiorowego oddziaływania lektury polskich romantyków, aniżeli treść tego dzieła“; „Cała pełna twórczość Máchy zjawia nam się jako jedyny wielki polonizm“. Po korekturze podobnych twierdzeń cechujących dawniejsze badania pozostaje jednak bezsporny wniosek z prac owych wpływający, mianowicie że związek twórczości Máchy z polskim romantyzmem nie ulega wątpliwości. A zupełnie niepoślednią rolę odgrywała tu właśnie poezja Słowackiego. W starszych pracach krzywdzono często obu poetów nie dostrzegając ich ścisłych powiązań ze współczesną im epoką i dążeniami społeczeństw, w których żyli. O Mázse tak samo jak o Słowackim twierdzono, iż był on „całkowicie oderwany od swej doby i swego otoczenia“ (M. Szykowski, *Anielli po czesku na tle czeskiego kultu Słowackiego*, „Pamiętnik Literacki“ 37, 1947, 102). Nowsze badania wykazały, jak głębokie były ich związki z rzeczywistością, jak żywo i krytycznie na nią reagowali – tylko ich reakcja była nowatorska, musiała więc budzić sprzeciw ze strony tych, którzy zachowywali dawniejsze konwencje. Gdyby Mácha był całkowicie oderwany od współczesności, nie byłby w stanie tak mocno przeżywać polskiego zrywu listopadowego. Był przecież jednym z najuczynniejszych w niesieniu pomocy powstańcom.

¹⁰ M. Szykowski błędnie podaje, że w sprawozdaniu tym Słowacki dla Zapa „nie istnieje“ (*Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym*, 189).

¹¹ „Časopis Českého museum“ 18, 1844, 53–93, 246–260. Fragment o Słowackim przedrukowano w: *Kalendarz życia i twórczości Juliusza Słowackiego*, op. cit., 543 (za zagrebskim piśmie „Kolo“ w oryginale chorwackim i tłumaczeniu polskim); „Pamiętnik Słowiański“ 11, 1961, 51–52 (w artykule S. Subotina, *Juliusz Słowacki wśród Serbów i Chorwatów*); *Sądy współczesnych o twórczości Słowackiego*, 237.

¹² Bliższe dane na ten temat przynoszą: *Djela Stanka Vraza*, V, 298; J. Horák, *Tři čeští spisovatelé v Haliči*, „Národopisný věstník československý“ 10, 1915, 101; W. Francsev; *Tři pisma Stanka Vraza P. P. Dubrovskomu*, „Gradja za povijest književnosti hrvatske“, Zagreb 1916, VIII, 328–340; H. Šleca, *Dr. Jan Pětr Jordan jeho živjenje a skutokwanje*, Budyšin 1926, głównie 95 i n.; K. Paul, *Několik poznámek k pobytu K. V. Zapa a Ludvíka Rittera z Rittersbergu ve Lvově*, „Časopis pro moderní filologii“ 1918, 302; S. Subotin, *Juliusz Słowacki wśród Serbów i Chorwatów*, „Pamiętnik Słowiański“ 11, 1961, 51 (myli się Subotin – jak zresztą i jego poprzednicy – uważając urywek w artykule Zapa za pierwszą wzmiankę o Słowackim w piśmiennictwie serbskim i chorwackim: „Słowa te na długo, na dwadzieścia prawie lat, pozostały jedyną u nas wzmianką o Słowackim“ – s. 52. Pierwszą znaną dziś wzmiankę zamieściło pismo „Danica“ z roku 1840, nr 39, na co zwrócił uwagę J. Wierzbicki w „Pamiętniku Słowiańskim“ z roku 1963, 140); J. Petr, *Nový přispěvek k životu a dílu Jana Pětra Jordana (1818–1891)*, „Slavia“ 32, 1963, 449–456; *Sądy współczesnych o twórczości Słowackiego*, 237; recenzja tej ostatniej pozycji w „Pamiętniku Literackim“ 56, 1965, 4, 547–548; M. Živančević, *Geneza poloników w zagrebskim „Kole“ (1842–1851)*, „Pamiętnik Słowiański“ 14, 1964, 184–191.

¹³ Właśnie zapatrzenie się w przeszłość u Zapa rzuciło się w oczy W. Mickiewiczowi, którego Zap kilkadziesiąt lat później oprowadzał po Pradze (zob. W. Mickiewicz *Pamiętniki, II*, Kraków 1927, 328; K. Kręciński, *Tři polské náušťevy v Praze*, „Slovanský přehled“ 21, 1929, 262–275). Pierwsze większe studium ze strony polskiej poświęcił Zapowi J. F. Nowakowski w „Noworoczniku (Kalendarzu) Ilustrowanym dla Polek na rok 1863“, 71–89.

¹⁴ „Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft“ 1844, z. VI–VIII;

o Słowackim mowa w z. VII, 271–272, 275–277. Zasłużony działacz łużyckiego ruchu narodowego, ruchliwy dziennikarz Jan Pětr Jordan swoimi „Jahrbücher“ bardzo się przysłużył sprawie wzajemnej wymiany kulturalnej pomiędzy narodami słowiańskimi. Dla wydawania swego pisma pozyskał współpracowników z całej Słowiańszczyzny, m. in. też W. Cybulskiego i wrocławskich profesorów J. E. Purkyniego i F. L. Čelakovskiego. Informacje o polskiej literaturze czerpał z periodyków Tygodnik Literacki, Biblioteka Warszawska, Rok, Jutrzenka, Orędownik, Dziennik Domowy, baczną uwagę poświęcał wykładom paryskim Mickiewicza, pracom Chojeckiego, Dembowskiego, Libelta i in.

¹⁵ *Listy W. Cybulskiego do W. Hanki (1840–1847)*. Opublikował E. Jelinek, Poznań 1894, 24–25. Zob. B. W. Januszewski, *Wojciech Cybulski i czeszy budziciele*, „Pamiętnik Słowiański“ 10, 1960, 73–89.

¹⁶ J. Hanuš, J. P. Koubek, „Nová česká revue“ 1904, 673; *Literatura česká XIX. století*, III, 1, 248.

¹⁷ O studentach bułgarskich studiujących w tym okresie w Czechach pisano już wiele razy (np. J. Páta, E. Georgiev, Z. Urban), ostatnio W. Žáček w studium *Vasil D. Stojanov v Čechách (1858–1868)* w pracy zbiorowej pt. *Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí*, Praha 1963, 49–87. Žáček poświęca uwagę też udziałowi Stojanowa w różnych polonofilskich akcjach w Pradze.

¹⁸ O. Vašek, *August Šenoa a česká literatura*, Rozprawy Československé akademie věd, r. 65, řada SV, zeszyt 1, 1955, 7 i n.; D. Živanović, *Šenoa i Poljaci*, „Južnoslovenski filolog“ 23, 1958, 190; Tenże, *August Šenoa a Słowiańszczyzna*, „Pamiętnik Słowiański“ 15, 1965, 164; F. Táborský, *Jan Neff 1832–1932*, Praha 1932; J. Kalus, *Skonfiskowany medal przyjaźni czesko-polskiej*, „Kwartalnik Opolski“ 8, 1962, 3–4, 141.

¹⁹ „Pozor“ – dziennik chorwacki, z którym Šenoa współpracował. Wychodził w Zagrzebiu od roku 1860. Zob. D. Živanović, *Echa powstania styczniowego wśród Jugosłowian*, „Kwartalnik Historyczny“ 71, 1964, 3, 710.

²⁰ „Pozor“ 1862, nr 179–180.

²¹ W. Kot, *Korespondencja Augusta Šenoi z Polakami*, „Slavia Occidentalis“ 21, 1961, 163.

²² Na częste wówczas w Czechach zjawisko uczenia się polszczyzny zwraca uwagę w „Tygodniku Ilustrowanym“ (1860, 546) J. F. Nowakowski: „Sympatia ta objawia się już bardzo wyraźnie w uczeniu się języka polskiego z czeskim tłumaczeniem, dając wiersz polski i nad nim czeski.“ Praktyka taka miała miejsce tak po stronie polskiej jak czeskiej. Jeśli pominiemy „Jutrzenkę“ i inne próby tego typu, np. „Tygodnik Literacki“ drukował po czesku urywek z tłumaczenia Marii Malczewskiego dokonanego przez J. Purkyniego. A. J. Rościszewski proponował drukować obok siebie oryginał i przekład (np. Rękopisy W. Hanki – co doszło do skutku później – i sztuki A. Fredry), w piśmie „Koleda“ (1880) praktykę podobną proponował J. Zádník a F. Vymazal wydał w roku 1885 *Květořbor z předních básníků slovanských*, w którym zamieścił w oryginale utwory czołowych poetów słowiańskich. Biorąc pod uwagę znajomość języków słowiańskich u wielu czytelników mogli Frič i Stašek ilustrować swoje rozprawy o Słowackim licznymi fragmentami dzieł w oryginale. – Zob. D. Živanović, *Šenoa i Poljaci*, Beograd 1958, 7–8.

²³ M. Šenoa, *Moj otac*, Zagreb 1933, 82.

²⁴ W. Kot, *Korespondencja Augusta Šenoi z Polakami*, 1. cit., 162.

²⁵ Przekład drukował „Pozor“ 1862, nr 215–216.

²⁶ J. Wierzbicki, *Kraszewski w Chorwacji*, „Pamiętnik Słowiański“ 13, 1963, 143.

²⁷ „Vijenac“ 1879, nr 11–13; D. Živanović, *Šenoa i Poljaci*, 30–33. O Słowackim wzmiankuje Šenoa także w artykule pt. *Naša književnost* („Glasnoša“ 1865, 3).

²⁸ R. Pražák, *Češi a Maďari v nerudovské Praze*, w: *Z doby Nerudovy*, Praha 1959, 54.

²⁹ A. Heyduk, *Vzpomínky literární, Spisy LII*, Praha 1911, 40 i n.

³⁰ J. W. Frič, *Paměti*, I, Praha 1957, 283.

³¹ Obok obszernej literatury na ten temat (podaje ją W. Žáček w pracy zbiorowej pt. *Češi a Poláci v minulosti*, II) najwięcej danych przynoszą wspomnienia Friča, jego korespondencje i notatki zachowane w LANM w Pradze oraz *Protokoly Koła Słowiańskiego*, rks BUW akc. 580.

³² W tłumaczeniu polskim wydrukowano je w *Sądach współczesnych o twórczości Słowackiego*, Wrocław 1963, 577–622; uzupełnienia tekstowe w recenzji tej pracy

w „Pamiętniku Literackim“ 56, 1965, 4, 544–554. W *Sądach...* (s. 490) zamieszczono też przekład zapowiedzi artykułu Friča w piśmie „Obrazy života“.

³³ J. V. Frič v dopisech a denících. *Uspořádal Karel Cvejn*, Praha 1955, 115, 119, 120, 131; *Čeští radikální demokraté o literatuře*, Praha 1954, 263; J. V. Frič, *Paměti*, III, Praha 1963, 74 i n.

³⁴ Několik slov p. Vilému Skřivanovi, „Pravda“ 1863, 492.

³⁵ K. Krejčí, „Wallenrod“ i „Irydion“ w literaturze czeskiej, w: *Adam Mickiewicz 1855–1955*, Warszawa 1958, 369–394.

³⁶ A. Stašek, *Vzpomínky*, Praha 1926, 140.

³⁷ *Obrázky z Krakova*, „Květy“ 1866, 9, 107.

³⁸ Szczegółowo omówił to zagadnienie M. Hýsek w pismach „Naše doba“ 1914, „Lumír“ 1923 i samodzielnej publikacji pt. *Antal Stašek*, Praha 1933 oraz M. Szyjko w s k i, *Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym*, 246–262.

³⁹ Zob. K. Krejčí, „Wallenrod“ i „Irydion“ w literaturze czeskiej.

⁴⁰ A. Stašek, *Vzpomínky*, op. cit., 387.

⁴¹ W LANM w Pradze.

⁴² Przekład nie został opublikowany i nie zachował się. W. Hahn podaje w bibliografii *Dziel wszystkich Juliusza Słowackiego* za K. Estreicherem, iż Stašek przetłumaczył też *Ojca zadumionych i Beniowskiego*. Potwierdzenia tych wiadomości brak.

⁴³ J. V. Frič v dopisech a denících, op. cit., 108.

⁴⁴ T. Siwek, *Pierwsze echa twórczości Słowackiego w Czechach*, „Zwrot“ 11, 1959, 11, 7–8.

^{44a} J. Dolanský, *Karel Jaromír Erben. Studie s ukázkami díla*, Praha 1970. V. Forst a J. Magnuszewski w recenzji tej pracy podkreślają konieczność zachowywania jak największej ostrożności przy wyciąganiu wniosków ogólnych ze zgromadzonego materiału (*Slavia* 1972, 92–97).

⁴⁵ Obok wymienionych już wzmianek można jeszcze przytoczyć następujące: P. Chocholoušek opublikował (pierwszy raz w piśmie „Vesna“ 1851) opowiadanie *Zgon Suli (Zahynutí Suli)* z cyklu *Południe (Jih)*. W opowiadaniu mowa o Bohaterze Botzarisie (Marko Bočar), którego wspomina Słowacki (podobnie jak Byron i Hugo) w *Podróży do Ziemi Świętej z Neapolu*, pieśń IV, 51–52. Zdaniem B. J o c o v a (*Bułgarska romantika u Prokop Chocholoušek*, „Balgarski pregled“ 1, Sofia 1930, kn. 3, 354–414) Chocholoušek być może korzystał też z *Podróży do Ziemi Świętej* (s. 391). — Ukazały się dwa przekłady L. Siemieńskiego *Wieczorów pod lipą: Luciana Seměnského Večery pod lipou čili Dějepis polský. Českým jazykem vykládá Davorin Lišeňský*, Brno 1863; *Děje národu polského. Z Luciana Siemienského přeložil a s jinými prameny porovnal, jakož i přehledem dějin literatury polské opatřil L. z Rittersbergu*, Praha 1867.

⁴⁶ *Literatura česká XIX. století*, III, 2, 495; J. Magnuszewski, *Powstanie styczniowe a literatury zachionosłowiańskie*, „Pamiętnik Słowiański“ 14, 1964, 30.

⁴⁷ Chociaż od dawna wiadano o polonofilstwie Nerudy, dopiero jednak badania ostatnich lat (przede wszystkim prace K. Krejčego, W. Žáčka, J. Purša i I. Pfaffa) wykazały jego ściśle związki z powstańczym ruchem polskim. Najobszerniej traktuje o nich ostatnia praca P f a f f a poświęcona tej problematyce: *Jan Neruda a české revoluční polonofilství*, „*Slavia Occidentalis*“ 25, 1965, 75–118, skąd przytoczono niektóre dane. Ostatnio problematykę tę poruszył J. Ś l i z i ń s k i, *Jan Neruda w Polsce i o Polsce*, *Prace Polonistyczne XXIX*, 1973, 55–68.

⁴⁸ *Literatura česká XIX. století*, III, 2, 196, 495.

⁴⁹ K. Krejčí, *Jakub Arbes. Život a dílo*, Praha 1946, 94, 102.

⁵⁰ J. Bartoš, *Prozatímní divadlo a jeho činohra*, Praha 1937, 298.

⁵¹ Wypadnie tutaj skorygować twierdzenie M. Szyjko w s k i e g o (*Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym*, 244): „19 grudnia 1868 roku odezwał się polski romantyk po raz pierwszy żywym słowem przed czeską publicznością: „*Ojca zadumionych* recytował tłumacz, Jarosław Goll“.

⁵² Czytelników polskich informował o tym „*Dziennik Literacki*“ 1863, 100, 800, uważnie śledzący wydarzenia w Czechach i współpracujący z pismami czeskimi.

⁵³ „*Literární listy*“ 1865, 4–7, 90.

⁵⁴ L. Quis, *Kniha vzpomínek*, Praha 1902, 205.

⁵⁵ O Hradcu Králové jako żywym ośrodku umysłowym pisano już w *Korespondencjach* czasopisma „*Sławianin*“ 2, 1839, 39 (pióra prawdopodobnie A. Gorczyńskiego i K. W. Zapa).

- ⁵⁶ O sprawach tych pisano już wiele razy tak ze strony czeskiej (np. J. Borecký, B. Vydra, J. Dolanský i inni) jak polskiej (np. S. Wierczyński, *Motywy polskie u Alojzego Jiráška*, „Przegląd Zachodni“ 1951, 1–4, 416–417; J. Śliziński, *Alojzy Jirásek a Polska*, „Zwrot“ 6, 1954, 2, 2–4; Tenże, *Z korespondencji Alojzego Jiráška z Polakami. Opracował Jerzy Śliziński*, Ossolineum 1955, 17).
- ⁵⁷ Popularny podręcznik polskiego, I wydanie w roku 1836, II 1855, III 1865, IV 1882 (referował o nim E. Jelinek w „Bluszczu“ 1882, r. XVII, t. XVIII, 109).
- ⁵⁸ A. Jirásek, *Z mých paměti, Sebrané spisy t. XXXVII*, Praha 1911, 332.
- ⁵⁹ F. Kvapil, *Modré ostrovy*, Praha 1926, 13.
- ⁶⁰ Oznajmiono o tym w piśmie „Květy“ 5, 1870, 256.
- ⁶¹ A. Pražák, *Příspěvek k literárním stykům československým v posledních padesáti letech*, „Slovanský přehled“ 15, 1913, 72. (też w publikacji pt. *O národ*, Praha 1946, 256); W. R. Wagnerowicz, *Praska „Umělecká beseda“*, „Świat Słowiański“ 1913, 276–284.
- ⁶² Zob. np. M. Hýsek, *Dějiny tzv. moravského separatismu*, Časopis Matice moravské“ 33, 1909; J. Herben, *Tzv. moravský separatismus*, „Čas“ 1909, nr 201; F. Konečný, *Polityczne znaczenie Moraw*, „Świat Słowiański“ 1906; Tenże, *Rzekomy separatyzm morawski*, „Świat Słowiański“ 1910.
- ⁶³ K. Šmídek, *Literární ruch na Moravě v novější době*, „Časopis Matice moravské“ 1870; M. Hýsek, *Literární Morava v letech 1849–1885*, Praha 1911; J. Macůrek, *Rok 1848 a Morava*, Brno 1948 (tam zamieszczono obszerną bibliografię przedmiotu); J. Kolejka, *České národní politické hnutí na Moravě v letech 1848–1874*, „Brno v minulosti a dnes“ 2, 1960, 301; dużo ciekawych informacji przynosi rękopiśmienny pamiętnik M. Mikšíčka pt. *Bublínka ze života moravského*, Státní archiv Brno, sygn. G 56.
- ⁶⁴ J. E. Kosina, *Život starého kantora, I–III*, Olomouc 1899–1901; D. Jeřábek, *Jan Evangelista Kosina*, „Vlastivědný věstník moravský“ 15, 1960, 225–232.
- ⁶⁵ P. Pešta, *Ze vztahu Františka Táborského k literárnímu Slovensku*, „Slovenská literatura“ 1959, 1, 48–56.
- ⁶⁶ F. Táborský, *Ze studentských cest před půlstoletím*, Praha 1933, 8, 9, 26, 36; *Památník šedesátého výročí českého gymnasia v Olomouci 1867–1927*, Olomouc 1927, 105.
- ⁶⁷ H. Babička, *O české literatuře*, Ostrava 1910.
- ⁶⁸ O czasopismach berneńskich Literární listy, Hlídka literární, Vesna w roku 1889 obszerne referował J. Wierzbicki w swojej korespondencji dla „Przeglądu Powszechnego“ 7, 1890, t. 26, 428.
- ⁶⁹ List W. Bełzy do F. Vymazala z dnia 1 września 1884 roku (w Państwowym Archiwum w Brnie pod sygn. G. 70).
- ⁷⁰ „Tygodnik Ilustrowany“ 1884, 3, 335; „Tygodnik Mód“ 1885, 33, 257 itd.
- ⁷¹ T. S. Grabowski w pracy pt. *Zygmunt Krasiński w piśmiennictwach słowiańskich*, Kraków 1914, 333 podaje, że był to pierwszy czeski przekład Marii. Poemat ten jednak tłumaczył już J. E. Purkyně, a urywki z tego tłumaczenia drukował „Tygodnik Literacki“ (por. K. Kardyni-Pelikánová, *Styky Jana Ev. Purkyně s časopisy Tygodnik literacki a Dennica-Jutrzenka*, Slezský sborník 1962, 1, 78–89).
- ⁷² Głównie listy z 17 listopada 1891, 15 czerwca 1893, 11 lutego i 19 marca 1897 roku; w LANM w Pradze pod sygn. S 22 H 36.
- ⁷³ O. Mokřý, *Povídky a arabesky*, Praha 1884, 108, 111.
- ⁷⁴ Już w liście do F. Vymazala z 10 czerwca 1874 proponował do przygotowywanej antologii przekłady z dzieł Krasińskiego, Pola,łowackiego i Garczyńskiego oraz oznajmia, że ma do dyspozycji też tłumaczenia wierszy Brodzińskiego, Mickiewicza, Syrokomli, Zaleskiego (w Państwowym Archiwum w Brnie, sygn. G 70); *Wieczory czwartkowe u Franciszka Kvapila*, „Świat Słowiański“ 1905, 426–428.
- ⁷⁵ W tłumaczeniu polskim R. Zawilińskiego artykuł opublikowała „Nowa Reforma“ 1927, 125 (z dnia 3 czerwca).
- ⁷⁶ J. Magiera, *Studium české o Slowackim*, „Tygodnik Ilustrowany“ 1908, 29, 585.
- ⁷⁷ A. Černý, *František Kvapil*, „Almanach České akademie věd a umění“ 36, 1926, 238.
- ⁷⁸ Nap. Borecký, Brtník, Hýsek, Vydra; Czajewski, Konečný, T. S. Grabowski, Batoski, Magnuszewski, Bobrownicka, Śliziński, najobszerniej Szykowski. W ich pracach zagadnienia te zostały szczegółowo omówione.

⁷⁹ B. Frída, *Mladá léta Jaroslava Vrchlického v zrcadle dopisů, jež psal svému strýci a bratrovi*, „Zvon“ 13, 1913, 333.

⁸⁰ „Lumír“ 8, 1880, 575 (Gasztowt); „Przegląd Polski“ 1881, lipiec, 97 (Gasztowt); „Bluszc“ 39, 1882, 308 (Gasztowt i w oryginale); „Bluszc“ 40, 1883, 337 (Miriam); „Kraj“ 1883, 41, 17 (Miriam); W. Czajewski, *Historia literatury czeskiej od czasów odrodzenia do chwili bieżącej*, Warszawa 1886, 323 (najbliższe tłumaczeniu Gasztowtta); „Przegląd Literacki“ 1898, 18/19, 1 (Grabowski); „Biesiada Literacka“ 1909, t. 66, 36, 187 (Grabowski); *Polska w pieśniach cudzoziemskich*, Warszawa 1915, 43 (Ejsmond); W. Hahn, *Juliusz Słowacki w poezji polskiej*, Wrocław 1955, 267 (Miriam), 268 (Ejsmond); *Polska w poezji narodów świata. Antologia wierszy o Polsce*, 115 (Grabowski).

⁸¹ M. Ruszczyć, *Jaroslav Vrchlický a Polska*; „Przegląd Humanistyczny“ 4, 1960, 3, 164.

⁸² Wspomniał o tym też F. Kvapil w studium o Słowackim, *Modré ostrovy*, 13.

⁸³ Już w roku 1882 wskazano na nie w „Bluszczu“ r. XVII, t. XVIII, 163: *Z Pragi czeskiej*; przegląd dalszych badań na ten temat podają M. Szykowski w wymienionych pracach i M. Bobrownicka, *Juliusz Zeyer a polski mesjanizm*, „Slavia“ 27, 1958, 3, 445–456; *Studia nad twórczością Juliusza Zeyera*, Kraków 1959.

⁸⁴ *Dopisy Otokara Březiny, II*; E. Chalupný, *Dopisy a výroky Otokara Březiny*, Praha 1931, 97.

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ A. Novák, *Dějiny českého písemnictví*, Praha 1946, 17.

⁸⁷ M. Szykowski, *Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym*, 484; J. Mągnuszewski, *Juliusz Słowacki w literaturach zachodniosłowiańskich*, „Pamiętnik Słowiański“ 10, 1960, 35–37; podobnego zdania jest też J. Pogonowski, choć zarzuca Szykowskiemu, iż w niedostatecznym stopniu wziął pod uwagę filozofię Březiny. *Nové hlasy o Otokaru Březinovi*, „Slovo a slovesnost“ 2, 1949, 173–179.

⁸⁸ *Dopisy Otokara Březiny, II*, 20, 77, 195, 200.

⁸⁹ D. Bergová, L. K. Hofman – *badatel o Mickiewiczově díle a životě*, w: *Franku Wollmanovi k sedmdesátinám*, Praha 1958, 269.

⁹⁰ L. K. Hofman, *Sebrané spisy, I*, Praha 1904, 56.

⁹¹ Tamże, 156.

⁹² Tamże, II, 279.

⁹³ Analogiczne wyniki przyniosła działalność Květa i Pervolfa w Warszawie.

⁹⁴ J. Jirásek, *Rusko a my, IV*, Brno 1945, 121, 145–146.

⁹⁵ J. Mandát, *Učitel Josef Koněrna buditel českého lidu, Žďár nad Sázavou 1967*.

⁹⁶ A. Závorský, *Nad prózou Vojtěcha Martínka*, Praha 1960, 5.

⁹⁷ M. Hýsek, *Paměti*, Brno 1970, 191.

⁹⁸ W. Hahn, *Rok Słowackiego*, Lwów 1909, 373 i in.

⁹⁹ W Pradze uroczystości te były szczególnie pamiętne. W ramach odbywającego się w maju 1909 roku cyklu odczytów o problematyce polskiej (otwartego przez J. Rozvodę, który wraz z J. Kamperem był uczestnikiem październikowych uroczystości ku czci twórcy *Króla Ducha* w Krakowie i Lwowie) przemawiał o Słowackim T. S. Grabowski.

¹⁰⁰ Niektóre z nich notuje W. Hahn w publikacji pt. *Rok Słowackiego*, Lwów 1909; w LANM w Pradze pod sygn. 18 0 68 zachowało się zaproszenie na uroczystości jubileuszowe w dniach 29–31 października we Lwowie, zaadresowane A. Heydukowi.

¹⁰¹ F. Tábořský, *Z literatury polské*, „Česká revue“ 1909/1910, 2, 75.

¹⁰² J. Russocka w artykule *Polonica na lamach Slovanského přehledu w latach 1898–1914* („Slavia Occidentalis“ 24, 1964, 181) pisze: „Szkoda tylko, że nie przełożył on [Kvapil] całego testamentu, ...“. Otóż Kvapil przełożył cały *Testament můj* i opublikował go w przedruku artykułu omawianego przez J. Russocką, zamieszczonym w publikacji pt. *Modré ostrovy*, 44–45. Zwrócił na to uwagę recenzent tej pozycji A. Černý („Slovanský přehled“ 1927).

¹⁰³ Emanuel Chalupný, naukowiec i literat o szerokich zainteresowaniach, tłumaczył też *Treny* Kochanowskiego (1928), do określenia wzajemnego stosunku T. G. Masaryka i O. Březiny użył końcowego dwuwiersza z V pieśni *Bentowskiego*:

Bądź zdrów! – a tak się żegnają nie wrogii,

Lecz dwa na słońcach swych przeciwnych – Bogi.

E. Chalupný, *Dopisy a výroky Otokara Březiny*, w: *Dopisy Otokara Březiny, II*, Praha 1931, 186.

¹⁰⁴ Tłumaczenia F. Troppa nie posiadają większej wartości. Sposób jego metody translatorskiej omówił F. Táborský, *O překládní uměleckém*, „Naše řeč“ 1 1917, 65–71, 103–109 oraz D. Kšicová w rozprawie *Překlady Františka Táborského z poezie M. J. Lermontova ve vývoji našeho překladatelství*, SPFFB, D 8, 1961, 32–72.

¹⁰⁵ Zob. *Sborník družiny literární a umělecké k padesátinám P. Emanuela Masáka*, Olomouc 1933 oraz nekrolog pióra A. Gregora „Vlastivědný věstník moravský“ 18, 1966, 143–144.

¹⁰⁶ Ku bramom wieczności. Tęsknoty religijne w życiu i dziele Juliusza Słowackiego i Zygmunta Krasińskiego. Stron 284, o Słowackim 138 stron. Monografia ta jest rozwinęciem artykułu pt. *Julius Słowacki. Náboženský vývoj jeho ducha*, „Meditace“ 1909, 717–741.

¹⁰⁷ Przeoczył je M. Szykowski ubolewając nad tym, że Matouš „zapowiedzianej pracy nie ogłosił“ (*Polski romantyzm* . . . , 446), „obietnicy dotąd nie spełnił“ („*Anhelli*“ po czesku . . . , *Pamiętnik Literacki* 1947, 110).

¹⁰⁸ Np. w Piešťanach dnia 5 lipca przemawiał o poecie dr. Zadurowicz z Sambora, w Brnie 17 czerwca w programie radiowym i 2 grudnia na uroczystości urządzonej przez Československo-polský klub wraz z Jednotą českých filologů recytowano wiersze Słowackiego w oryginale i tłumaczeniu. Odczyt wygłosił J. Horák. Zob. *Jdeme dál! K desátému výročí Československo-polského klubu v Brně (1925–1935)*, Brno 1935, 11. W tym samym klubie dnia 11 grudnia 1931 roku mówił prof. Jan Pietrzycki z Krakowa na temat Słowacki i kobiety (tamże, 13).

¹⁰⁹ Koło Polskie urządziło w roku 1881 prelekcję o Słowackim. — J. Magnuszewski, *Jaroslav Vrchlický v Polsce*, w: *Česko-polský sborník vědeckých prací, II*, Praha 1955, 283; J. Bečka, *Literatura 70. a 80. let 19. století*, w: *Češi a Poláci v minulosti, II*, Praha 1967, 403.

¹¹⁰ „Gazeta literacka“ 1, 1926, 3, 1; M. Szykowski, „*Anhelli* po czesku na tle rozwoju czeskiego kultu Słowackiego, „*Pamiętnik Literacki*“ 37, 1946, 104.

¹¹¹ „Slovanský přehled“ 1927, 628.

¹¹² „Slovanský přehled“ 1927, 477–479; *W Roku Słowackiego*, Katowice 1961, 16, 18–19.

¹¹³ *Výroční zpráva Československo-polské společnosti v Praze za správní rok 1930. Sestavil Jan Menšík*, Praha 1931, 17.

¹¹⁴ L. Kundera, *Slehy* — *zapomenutá kapitola Františka Halase*, *Časopis Matice moravské*“ 72, 1953, 3, 391; Tenże, *Václavek a Halas*, „*Nový život*“ 7, 1956, 7, 738–748; B. Marčák, *Z času boje*, Brno 1962, 5.

¹¹⁵ O związkach Halasa z Polakami i jego tłumaczeniach: „*Lilla Weneda*“ po czesku, „*Dziennik Polski*“ 1, 1945, 257, 7; „*Náš rozhlas*“ z 7 września 1947 (tekst radiowego przemówienia Halasa o wrażeniach z wizyty w Polsce i o polsko-czeskiej współpracy); M. Rusinek, *Polská vzpomínka na Františka Halasa*, „*Svobodná země*“ 5, 1949, 49, 788; M. Szykowski, *Nové překlady z Mickiewiczze. František Halas a jeho předchůdci*, „*Slovesná věda*“ 2, 1949, 80–92; Tenże, *Rodowód poezji Franciszka Halasa*, „*Przegład Zachodni*“ 6, 1950, 1/2, 54; E. Sojka, *Halasův Słowacki*, „*Lidové noviny*“ z 11 czerwca 1950; *J. Słowacki, Lilla Weneda* (recenzja tłumaczenia Halasa), „*Svobodná země*“ 6, 1950, 36, 573; J. Magnuszewski, *Słowacki w przekładzie Franciszka Halasa*, „*Przegład Zachodni*“ 7, 1951, 647–656; J. Pogonowski, *Przekłady Franciszka Halasa z Adama Mickiewicza*, „*Pamiętnik Słowiański*“ 1952, 222–256; B. Štětková, *Překlady Františka Halase z polštiny*, Brno 1959 (praca dyplomowa); J. Šliziński, *Z kontaktův Franciszka Halasa z Polakami*, „*Przegład Humanistyczny*“ 5, 1961, 3, 125–132. B. Švandová, *Polská romantická poezie v překladech Františka Halase*, *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university*, D 17–18, 1971, 21–44. O. Bartoš, *Náčrt problematiky Halasových překládů z polštiny*, „*Pamiętnik Słowiański*“ 1972, 195–213; F. Halas, *Imagena*, Praha 1971.

II

¹ J. Levý, *České theorie překladu*, Praha 1957, 238.

² Por. J. Bečka, *Otokar Mokřý*, „*Osvěta*“ 49, 1919, 488–500; J. Polák, *Překladatelské snahy J. V. Sládka*, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philologica, Philologica X*, 1964, 34–49; Tenże, *Sládkův překlad Mickiewiczova Konráda Wallenroda*, „*Slavia*“ 36, 1967, 1, 129–132.

³ O. Bartoš, *K problematice historického vývoje překládní z polštiny do češtiny*,

„Slavia Occidentalis“ 24, 1964, 3–24; K. Kardyni-Pelikánová, *Czescy tłumacze Norwida*, Prace Polonistyczne XXIX, 1973, 3–38.

⁴ Niektórzy badacze (głównie J. Král) nie mówili o jambie, lecz o trocheju z anakruzą. Zob. J. Mukařovský, *Josef Král a dnešní stav české metricky a prosodie*, „Slavia“ 1939 (przedruk w: *Kapitoly z české poetiky*, I, 288–302); tamże, II, 70; K. Horálek, *Počátky novočeského verše*, Praha 1956, 25.

⁵ K. Horálek, *Zarys dziejów czeskiego wiersza*, Ossolineum 1957, 50; Tenże, *Kapitoly z teorie překládaní*, Praha 1957, 59–62.

⁶ J. Hrabák, *Úvod do teorie verše*, 3 wyd., Praha 1964, 99; Tenże, *Studie o českém verši*, Praha 1959, 43–50.

⁷ Tamże, 227 i n.

⁸ M. Kudělka, *Několik poznámek o překládaní polského sylabického verše do češtiny*, „Slavia“ 28, 1959, 583. V. Kochol, *Polský sylabismus v sylabotónických substitúciach*, „Slovenská literatúra“ 18, 1971, 1, 58–65.

⁹ Potwierdzają to badania J. Losia, *Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju*, Warszawa 1920, 232; F. Siedleckiego, *Studja z metryki polskiej*, II, Wilno 1937, 189, 192; K. W. Zawodzińskiego, *Studia z wersyfikacji polskiej*, Oprac. J. Budkowska, Ossolineum 1954, 113, 179; K. Wóycickiego, *Forma dźwiękowa prozy polskiej i wiersza polskiego*, wyd. 2, Warszawa 1960, 270; M. Dłuskiej, *Próba teorii wiersza polskiego*, Warszawa 1962, 218 i innych badaczy.

¹⁰ Niektórym tłumaczom był może znany artykuł dotyczący tej problematyki napisany przez Henryka Sucheckiego, profesora języka i literatury polskiej w Pradze.

¹¹ Nawet tacy znawcy obu języków jak F. Koneczny i M. Szykowski popełnili w tym wypadku pomyłki. F. Koneczny w recenzji z tłumaczenia *Dziadów* dokonanego przez J. Vrchlickiego (*Dziady po czesku*, „Przegląd Polski“, 1896, październik, 99–118) wyjaśniając czeski tytuł Tryzna pisze: „Tryzna znaczy dosłownie: katusza.“ Otóż „tryzna“ znaczy „uroczystość żałobna, pogrzebowa, stypa. Natomiast „męka, cierpienie“ ma swą czeską formę „trýzeň, trýznění“. Konecznego zwiody chyba wyrazy pokrewne: trýzniti – męczyć, dręczyć, trapić. M. Szykowski znów sprzeciwia się tłumaczeniu przez A. Černego wyrazu „tęcza“ jako „duha“ mylnie wnioskując, że w czeskim wyrazie „duha“ chodzi o znaczenie polskiego „ducha“ (Kurier Warszawski“ 1927, nr 237). Podobnie A. Staškowi wypomina „pułapkę, w którą wpadł nawet krakowski student, tłumacząc „bláhe“ (wiersz 289) przez „bláhové“ (co znaczy szczęsne, błogostawione, a nie jak być miało, drobne, bez znaczenia.“) (*Anhelli po czesku na tle rozwoju czeskiego kultu Słowackiego*, „Pamiętnik Literacki“ 37, 1946, 104). Sam Szykowski przy tym pomieszał pojęcie „bláhový“ (nieroztropny, naiwny) z „blážený“ (błogi, szczęśliwy, błogostawiony).

¹² Do neologizmów prowokowały takie oryginalne i ekspresywne wyrazy i zwroty poety, jak np. zaprzepaścić się, wzrok wyjaszczurzyć, rozanielony, smutne pół rycerzy żywych, zjadacze chleba itp.

¹³ M. Szykowski, *Polski romantyzm...*, 448.

¹⁴ O. Bartoš, *Adolf Černý jako překladatel*, *Sborník slavistických věnovaných IV. Mezinárodnímu sjezdu slavistů v Moskvě*, Praha 1958, 104.

¹⁵ W *Beniowskim* np. czytamy: „Stał jak tchórz albo gazety redaktor“ (p. III, w. 208).

¹⁶ Liczne dowolności w interpunkcji u Mokrego mogły być spowodowane zmieniającymi się zasadami ortograficznymi oraz odchyleniami od autografu, występującymi nierazdko w dawniejszych wydaniach, z których tłumacz korzystał (do zamieszania pod tym względem przyczynił się i sam poeta swym brakiem konsekwencji w interpunkcji). Zob. o tym we wstępie W. Kubackiego do przygotowanego przez niego wydania *Balladyny*, Warszawa 1955.

¹⁷ Poza wymienionymi pracami Szykowskiego omawianym tu zagadnieniom najwięcej uwagi poświęcili: J. Magnuszewski, *Słowacki w przekładzie Franciszka Halasa*, „Przegląd Zachodni“ 1951, 3–4, 647–656; tenże, *Słowacki w literaturze czeskiej*, „Ilustrowany Kurier Polski“ 1949, nr 355; M. Bobrownicka, *Dramaty Słowackiego w przekładach Otokara Mokrego*, w: *Księga Pamiątkowa ku czci Stanisława Pigonia*, Kraków 1961, 397–406; O. Bartoš, *Náčrt problematiky Halasových překladů z polštiny*, „Pamiętnik Słowiański“ 1972, 195–213.

¹⁸ O. Bartoš, *Výbor z poesie Julia Słowackého*, „Nový život“ 1955, 1099–1102.

¹⁹ O. Králík, *Nad novým překladem ze Słowackého*, „Slovo a slovesnost“ 1956, 152–160.

¹ Dane do tego tematu zawierają różne encyklopedie i słowniki (np. A. Chybiński, *Słownik muzyków dawnej Polski do roku 1800*, Kraków 1949; *Pazdírkův hudební slovník naučný*, Brno 1933–1940; *Československý hudební slovník osob a institucí*, I–II, Praha 1963–1965), dalej: K. Estreicher, *Teatra w Polsce*, I–IV, wyd. II, Warszawa 1953; J. Arbes, *Z galerie českého herectva. Studie a črty biografické (Sebrané spisy XXX)*; L. Feigl, *Sto let českého života ve Lvově*, I–II, Plzeň 1924; Z. Nejedlý, *Polská hudba*, „Den“ 1907; tenże, *Czesko-polskie stosunki w muzyce*, „Muzyka“ 3, 1926; tenże, *Bedřich Smetana*, I–VII, Praha 1950–1954; B. Vydra, *České drama v Polsku*, ČMF 14, 1928; *Ročenka o československo-polské spolupráci*, Praha 1938; B. Štědroň, *Problém slovanské hudby u nás*, w: *Slovanství v českém národním životě*, Brno 1947; tenże, *Polské ohlasy v české hudbě*, w: *Česko-polský sborník vědeckých prací. Uspořádal M. Kudělka*, II, Praha 1955; V. Gregor, *Píseň – pojítko česko-polské*, „Svobodná země“ 6, 1956, 33, 522; tenże, *Styky českých a polských pěveckých spolků a výkonných umělců v 19. století*, w: *Česko-polský sborník vědeckých prací*, II; J. Korzenny, *K počátkům novodobého polského dramatu na české scéně*, w: *Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, Jazyk a literatura V*, 1959, 87–96; tenże, *Polské drama v Čechách v období Prozatímního divadla*, tamže VI, 69–82; M. Bobrownicka, *Dramat czeski i słowacki na scenach polskich*, Ossolineum 1965; O. Bartoš, *Czesko-polskie stosunki teatralne w okresie ostatnich stu lat*, w: *Národní divadlo 1962*, 3, 6–14; liczne prace M. Szyjkowskiego, K. Krejčego, J. Magnuszewskiego i J. Ślizińskiego.

² V. Osvald, J. K. *Tyl a jeho vztahy k Polsku*, „Polský přehled“ 1963, 13, 20–24.

³ J. Korzenny, *Dramat polski na scenach czeskich w drugiej połowie XIX. wieku*, Ostrava 1966 (praca kandydacka, rękopis).

⁴ J. Pelikán, *Z česko-polských divadelních vztahů v 19. a 20. století*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, 1969, D 16, 7–26.

⁵ Głównie w pracach *Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym i Stosunek Juliusza Zeyera do twórczości Słowackiego*, „Przegląd Zachodni“ 1951, 1, 422–426; M. Bobrownicka, *Studia nad twórczością Juliusza Zeyera*, Kraków 1959.

⁶ „Przegląd Polski“ 1880, październik, 128.

⁷ *Teatr warszawski drugiej połowy XIX wieku. Pod redakcją T. Siverta*, Ossolineum 1957, 55, 86; *Słowacki na scenach polskich*, Ossolineum 1963, 9, 10, 22.

⁸ „Ruch“ 1, 1879, 45, 136–137; „Slovanský sborník“ 1, 1861–1862, 151–154 drukował artykuł J. Mienna pt. *Francie a cizí literatury evropské, zvláště slovanské*; H. Kuligowska, „*Revue Slave*“ 1878–1879. *Program i zawartość*, „Pamiętnik Słowiański“ 10, 1960, 91–109.

⁹ Wydrukowany w „*Revue Slave*“ 1878, nr 1–3.

¹⁰ *Listy z Czech przez Edwarda Jelinka*, „Kłosy“ 1879, XXIX, 63. Do odpowiedniego przyjęcia dzieła dopomagało również to, że temat Mazepy – jeźdźca kozackiego, wprost symbolu romantyczności – był w Czechach dosyć znany przede wszystkim z utworów Woltera, Byrona, Puszkina, Padurry, Zaleskiego, Czajkowskiego, Kollára. W piśmie „*Večerní vyražení*“ z roku 1831 ukazała się parafraza powieści poetyckiej Byrona; w roku 1854 opublikowano tłumaczenie powieści T. W. Bulgarina o Mazepie; w roku 1854 dokończył J. W. Frič długo przygotowywaną tragedię *Ivan Mazepa*, z której urywki zamieścił w wydawnictwach: „*Obrazy života*“ 1861, Almanach Máj 1862 i „*Rodinná kronika*“ 1864. Przy wystawieniu w roku 1874 tragedia nie miała powodzenia. Zob. J. Horák, *Z dějin literatur slovanských*, Praha 1948, 274–293.

¹¹ W LANM w Pradze, sygn. 21 A 2.

¹² C. Frič np. pisał: „byłoby więc wskazane, ażeby przekład ten już jak najwcześniej został oddany naszej publiczności. F. L. Hovorka przetłumaczył również dramat *Horsztýnski* i przechowuje go w rękopisie.“ *Dramatyczna literatura polska*, „Ruch“ 4, 1882, 430.

¹³ Informował o tym E. Jelínek w recenzji z *Poezji Słowackiego w tłumaczeniu O. Mokrego*: Mokry obecnie tłumaczy na język czeski *Balladyne i Lillę Wenedę*, które prawdopodobnie wkrótce wyjdą drukiem.“ „Przegląd Polski“ 1880, październik, 182. – Z krótkiej wzmianki w „*Divadelních listach*“ (1880, 8, 124 w artykule *Čestina na českém jevišti*) wymieniono Mokrego wśród pisarzy, którzy przyrzekli tłumaczenia dla teatru – a ociągają się. Mokry jednak był tłumaczem bardzo sumiennym, dlatego np. jego przekłady *Balladyny i Lilli Wenedy* ukazały się dopiero w latach dziewięć-

dziesiątych, chociaż oczekiwano ich wcześniej, a Vrchlický w listach do Mokrego przyczekał wydrukować je w Sborníku světové poesie. Zob. Korespondencje O. Mokrego w LANM, Praha, sygn. S 22 H 36. — Według listu B. Grabowskiego do E. Jelínka z 22 grudnia 1879 roku zasłużył się o wprowadzenie Mazepy do Teatru Narodowego w Pradze też E. Jelínek (LANM Praha, sygn. 21 A 2) a według Jana Bartoša (*Prozatímní divadlo a jeho činohra*, Praha 1937, 298) również Jakub Arbes, ówczesny kierownik literacki teatru.

¹⁴ „Divadelní listy“ z 3 lipca 1880; „Národní listy“ z 14 czerwca 1879: „Kłosy“ 1879, XXIX, 63–64. Często powiązanie inscenizacji sztuk polskich w Czechach z wykorzystaniem dochołu na cele społeczne, najczęściej na budowę gmachów teatralnych, wskazuje na trudną sytuację, w której powstawał i rozwijał się teatr czeski oraz na to, że życie teatralne nie ograniczało się do scen zawodowych, które uzależnione były często od komercyjnie nastawionych przedsiębiorców, nieraz niemieckich. Obok scen zawodowych istniała gęsta sieć scen amatorskich. Dzięki temu teatr nie był instytucją przeznaczoną tylko dla wąskiego kręgu zainteresowanych. Kiedy pierwsza scena narodowa zapominała o swoim naczelnym zadaniu, wzrastała rola innych ośrodków zaś szerokie grono zwolenników teatru występowało z własnymi propozycjami. Rola teatru w czeskim życiu duchowym była ogromna.

¹⁵ Tekst afisza przedrukowały „Národní listy“ z dnia 15 czerwca 1879 roku. Oto jego brzmienie: „Mazepa. Tragedie w pěti jednáních. Napsal Julius Słowacki. Přeložil a pro české divadlo upravil Fr. L. Hovorka. (Ve scénu uvedl vrchní režisér p. Kolár). Osoby: Král Jan Kazimír p. Šimanovský. Mazepa, králův dvořanín p. Seifert. Vévoda p. Kolár. Amélie, jeho choť pí Sklenářová-Malá. Zbyhněv, syn vévodův z prvního manželství p. Slukov. Kastelánová š. Bekovská. Chmára, Kráštka a Pasek, dvořané vévodovi pp. Pulda, Frankovský a Brožek. Kněz p. Chramosta. Královský posel p. Stropnický. Průvodčí krále, šlechtici, šlechtičny, družina králova a vévodova, dvorní dámy, kněží, lid zbrojný i služební, zedníci, dělníci atd. Děj na zámku vévodově. V průvodech a skupeních účinkují členové akademického čtenářského spolku. Overture k tragedii „Romeo a Julie“ od p. Čajkovského (provedena poprvé v letošním velikém slovanském koncertě akademického čtenářského spolku). V 1. jednání vložky: 1. Polonaise opery „Život za cara“ od Glinky. 2. Mazurek z opery Halka od Moniuszky. Konec o půl 10. hodině.“

¹⁶ „Národní listy“ 19, 1879, 144 z 18 czerwca, 3.

¹⁷ *Historie slovanských literatur. Sepsali A. N. Pypin a V. D. Spasovič*. Tłum. A. Kotík, Praha 1882, II, 217.

¹⁸ „Divadelní listy“ 1, 1880, 70, 87, 102, 104, 120, 138, 166, 187, 230–231; 2, 1881, 72, 97, 295, 318, 319, 230, 240, 258, 350; „Národní listy“ 19, 1879, nr 141, 142, 144, 147, 305; „Ruch“ 1, 1879, 88; J. Korzenenny, *Dramat polski na scenach českich w drugiej połowie XIX wieku*, Rkps, Ostrava 1966, 74.

¹⁹ Z uzupełnieniem dramatu dokonany przez J. Miena. W roku 1882 poinformował czytelników C. Frič, że w Polsce uważano za lepsze dokończenie dramatu pióra A. Urbańskiego („Ruch“ 4, 1882, 430). — Data powstania tłumaczenia *Horsztyńskiego* podana w Bibliografii Estreichera a za nią przez W. Hahna w *Dzielach wszystkich Juliusza Słowackiego* (1874) jest prawdopodobnie pomyłką. Podobnie dane o wystawieniu *Lilli Wenedy* w Pradze w roku 1927 (*Dzieła wszystkie*, IV, 520). Wiadomość wzięta jest z pisma „Slovanský přehled“ 1927, 715, gdzie mowa jest o wystawieniu *Lilli Wenedy* na Pradze, przedmieściu Warszawy.

²⁰ Kronika czeska, „Przegląd Tygodniowy“ 1879, 48, 584.

²¹ „Ruch“ 1, 1879, 45, 132, 137; „Divadelní listy“ 1, 1880, 15, 46, 165. Kilkakrotnie polecano *Mazepę* i *Horsztyńskiego* zespołom amatorskim („Divadelní listy“ 4, 1883, 14, 128; 15, 136; 24, 208). W piśmie „Ruch“ (1, 1879, 47) wśród publikacji przesłanych redakcji na pierwszym miejscu wydrukowano tłumaczenia dzieł Słowackiego na francuski przez J. Miena.

²² „Divadelní listy“ 1, 1880, 7, 120.

²³ A. Z á v o d s k ý, *Gabriela Preissová*, Praha 1962, 95–99.

²⁴ Zob. „Goplana“ w Pradze czeskiej, „Echo Muzyczne, Teatralne i Artystyczne“ 1898, 140.

²⁵ „Hlas národa“ 14, 1900, 286, 3.

²⁶ „Zvon“ 1909, 732. — Wśród wielu sztuk wystawianych przez uchodźców polskich na terenie Czech podczas pierwszej wojny światowej figurują także *Mazep* i *Kor-*

dian, inscenizowane w ostrawskim Teatrze Miejskim 6 I 1915 i 26 XI 1916 roku. Zob. „Dziennik Cieszyński“ z 6 I 1915 i z 24 XI 1916 roku.

²⁷ J. Kvapil, *O čem vim, passim*; J. Magnuszewski, *Stosunki literackie polsko-czeskie w końcu XIX i na początku XX wieku*, Wrocław 1951, 175; K. M. Kuev, *Kam česko-polskite literaturni vrazki ot kraja na XIX i načaloto na XX v.*, „Izvestija na instituta za balgarska literatura“ Sofia 1956, 225–292; M. Szyjkowski, *Jaroslav Kvapil i jego stosunek do teatru polskiego*, „Przegląd Zachodni“ 1949, II, 229–238; T. S. Grabowski, *Jaroslav Kvapil*, „Pamiętnik Słowiański“ 2, 1951, 249–252; M. Bobrownicka, *Dramat czeski i słowacki na scenach polskich*, Ossolineum 1965, 10 i n.

²⁸ L. Solski, *Wspomnienia 1893–1954*, Kraków 1956, II, 252; tenże, *Wspomnienia*, Kraków 1961, 401.

²⁹ „Zvon“ 7, 1907, 542; „Slovanský přehled“ 9, 1907, 369–370; „Národní listy“ z 22 kwietnia 1910. — Aktorzy wspominali *Beatryks Cenci* jako jedno z lepszych wystawień na scenie Teatru Narodowego w Pradze tak pod względem sposobu wystawienia jak pod względem możliwości do wykorzystania zdolności aktorskich. Np. przedstawicielka roli tytułowej L. Dostalová wspomina, iż kreowanie głównej roli w dramacie romantycznym *Beatryks Cenci* w r. 1910 było dla niej wielką szansą (L. Dostalová, *Herečka vzpomíná*, Praha 1964, 90); L. Dostalová występowała w roku 1912 też w Warszawie odtwarzając pięć razy Norę i cztery razy Wiolę w *Wieczorze Trzech Króli*. F. Szyfmanowa, która pośredniczyła w uzgadnianiu gościnnych występów aktorki czeskiej, napisała później, że Dostalová wystąpiła w Warszawie także w roli *Beatryks Cenci*. Pomyłkę tę sprostował W. Hahn (*Dziela wszystkie*, IX, 424). Oczywiście pomyłką jest też inne twierdzenie w tym samym artykule: „najdawniejsze przedstawienie sztuki polskiej w Pradze sięga roku 1879, kiedy to w dniu 14 czerwca wystawiono w Teatrze Tymczasowym, istniejącym od roku 1864 do 1883, „Mazepę“ Słowackiego w przekładzie F. Hovorki.“ („Teatr“ II, 1929, 2, 28). Teatr Tymczasowy został otwarty 18 listopada 1862 roku, ale już przed tą datą wystawiono po czesku szereg polskich sztuk. — Zob. też M. Witkowski, *Polonica w czeskich książkach o teatrze*, „Pamiętnik Teatralny“ 1955, 2 (14), 221–225.

³⁰ Leopolda Dostalová odtworzyła szereg ról w inscenizacjach sztuk polskich: obok *Beatryks Cenci* (1910) i *Balladyny* (1923) była to postać Ireny w Kiedrzyńskiego *Grzesie* (1916), Laury i Stefanii w Kisielewskiego *Karykaturach* (1902, 1903), Marii w Perzyńskiego *Lekkomyślniej siostrze* (1906, 1914), Jewdochy w Wyspiańskiego *Sędziach* (1915), Liedermeyerowej w Nowaczyńskiego *Wiośnie narodów* (1931) itd.

³¹ Chyba o Hilberta przede wszystkim chodziło F. Kvapilowi wyrażającemu się o niektórych recenzjach jako o „strasznie naiwnych“. Zob. wymieniony artykuł K. M. Kueva (przypis nr 27), 280.

³² Teatr Miejski na Vinohradach otwarty został w roku 1907 jako typowa instytucja górnych warstw mieszczańskich, które miały w nim decydujące słowo i pracownikom teatru bezwzględnie narzucały swoje upodobania. Pierwszy dyrektor F. A. Šubert np. wytrzymał tam tylko jeden rok i po ostrych starciach z zarządem odszedł. Teatr ten powstał w pewnym sensie jako opozycja do Teatru Narodowego, który — zdaniem założycieli teatru winohradzkiego — za mało liczył się z ich zainteresowaniami. Dla Teatru Narodowego bieżące stulecie przyniosło zasadnicze zmiany. Odeszli przedstawiciele starszych generacji aktorskich (w roku 1895 umarli F. Kolár i E. Pešková, 1896 J. J. Kolár, 1898 M. Bittnerová, 1901 J. Frankovský, 1903 J. W. Slukov, 1904 K. Šimanovský i F. Šamberk, 1911 J. Mošna i 1912 O. Sklenářová-Malá. W nowych warunkach nie czuł się dobrze J. Šmaha i 1906 odszedł do Sofii, gdzie jako dyrektor nowopowstałego Teatru Narodowego przysłużył się dla jego rozwoju). W roku 1900 odszedł długoletni dyrektor F. A. Šubert, reprezentujący w teatrze — najogólniej biorąc — tendencje wywodzące się z ideałów odrodzenia narodowego i ówczesnego teatru realistycznego, czy też naturalistycznego. W teatrze coraz bardziej rozluźniała się dawniejsza więź ze sprawami narodowymi, charakter teatru odpowiadał ówczesnemu stopniowi rozwoju społeczeństwa z jego konsekwencjami w dziedzinie sztuki, jak liberalizm, indywidualizm i estetyzm w teorii, w repertuarze zaś zalew sztuk o posmaku bulwarowo-peryferyjnym. Taka była tendencja ogólna w życiu teatralnym. Teatr Narodowy jednak dzięki działalności wybitnych osobowości (kierownik teatru dramatycznego Jaroslav Kvapil, aktorzy: J. Mošna, E. Vojan, H. Kvapilová, M. Hübnerová, L. Dostalová, R. Nasková, J. Seifert i in.) nie odszedł od swoich naczelnych zadań. Starał się nie ulegać publiczności, ale wychowując odważnie ekspe-

rymentował i poszukiwał nowych dróg dalszego rozwoju sceny i nowych środków wyrazu dla podstawowych ideałów swego czasu. Ogólnie można powiedzieć, że charakter tego teatru był mieszczański (czołowa partia burżuazyjna — Młodoczesi — oparowała zarząd teatru). Teatr Narodowy zachował jednak kierunek artystyczny, który klócił się z upodobaniami mieszczaństwa. Dlatego też, by gusty mieszczańskie zaspokoić, założono teatr na Vinohradach. W toku rozwoju jednak teatr ten szybko odszedł od zbyt wąskich początkowo założeń programowych i stał się równorzędnym partnerem Teatru Narodowego, zwłaszcza w dobie, gdy prowadzili go K. H. Hilar i J. Kvapil.

³³ L. Dostalová, *Herečka vzpomíná*, Praha 1964, 50–51.

³⁴ „Vlasta“ 11, 1948, 50, 11, nb, O Jankovi, co šil boty psům; J. Kopecký, *Počátky nové spolupráce v divadelnictví*, w: *Ceskoslovensko-polské přátelství*, Praha 1949, 51.

³⁵ *Aktorzy dwóch bratnich narodów potrafią wspólnie żyć i wspólnie pracować*, „Kurier Codzienny“ z 5 XII 1951 r. W. Natanson uważnie śledził i popierał rozwój tej współpracy w wielu wystąpieniach publicystycznych.

³⁶ W. Konieczna, *Nástin vývoje polského ochotnického hnutí na Těšinsku a vznik Polské scény*, Brno 1955, 16, 20 (praca dyploma na JAMU).

³⁷ Tamże, 21; F. Popiołek, *Teatr cieszyński w przeszłości*, „Zwrot“ 5, 1953, 5, 15; H. Jasieczek, *Z teatrem cieszyńskim poprzez stulecia*, „Zwrot“ 7, 1955, 11, 9–11; K. Olszewski, *Śląska kronika teatralna 1914–1922*, Kraków 1969, 19 n.

³⁸ J. Strumień, *Teatr Polski w Cieszynie w okresie międzywojennego dwudziestolecia*, „Zwrot“ 3, 1951, 3, 19; „Teatr“ 2, 1947, 9, 44.

³⁹ J. F., *Státní divadlo ze Stalinogrodu...*, „Divadlo“ 7, 1956, 275.

⁴⁰ W. Sęk, *Premiera Ballady w Trzyńcu*, „Zwrot“ 10, 1958, 3, 11; 9, 16; *Bielsko-Martin, czyli o słowacko-polskich kontaktach teatralnych*, J. Procházka, *Słowackého „Balladyna“ jako lidová pohádka*, „Slovanský přehled“ 44, 1958, 7, 256–257.

⁴¹ Z. Leszczyński, *Kordian*, „Zwrot“ 17, 1965, 6, 11–12; „Przekrój“ 1965, 1051, 3, *W Cieszynie (czeskim) Kordian*.

⁴² „Zwrot“ 5, 1953, 11, 13–14; *Olbrachtice*; J. Rusnok, *Teatr amatorski i jego naj-ważniejsze zagadnienia*, „Zwrot“ 9, 1957, 7–8, 18.

⁴³ W. Sęk, *Mazepa Juliusza Słowackiego w teatrze czeskim*, „Zwrot“ 7, 1955, 10, 10–11; tenże, *Oczyrna widza i rejestratora*, „Zwrot“ 9, 1957, 1, 8–9; W. Natanson, *O českých wielbicielach dramaturgii Słowackiego*, „Ilustrowany Kurier Polski“ 1956, 306, 5.

⁴⁴ „Svobodné slovo“ z 15 września 1959, 5; *Zájezd vesnické scény Państwowy Teatr Ziemi Mazowieckiej*; J. Procházka, *Divadlo kulturní revoluce polského venkova*, „Slovanský přehled“ 45, 1959, 337–338; I. Rúžička, *Państwowy Teatr Ziemi Mazowieckiej...*, „Divadelní noviny“ 3, 1959–60, 3, 5.

⁴⁵ *Večer Julia Słowackého v Ostravě*, „Nová svoboda“ z 8/2 1949; O. Popp, *Słowackého Balladyna v Ostravě*, „Mladá fronta“ z 8/2 1949; N. Nosková, *J. Słowacki: Balladyna*, „Práce“ (Ostrava) z 9/2 1949; jtg, *Ostravské divadlo v práci*, „Práce“ z 10/2 1949; *Balladyna w Morawskiej Ostrawie*, „Dziennik Polski“ 5, 1949, 42 (z 12 lutego), 3.

⁴⁶ *Javisko 1960, premiérový bulletin činohry SND*; P. Hirš, *Činohra SND uviedla J. Słowackého Balladynu*, „Práca“ z 27/10 1960; P. Palkovič, *Divadelná báseň, či vzrušujúca dráma?*, „Večerník“ z 27/10 1960; R. Blech, *Quo vadis, dramaturgia SND?*, „Smena“ z 28/10 1960; J. Slivko, *Słowacki na scéne SND*, „Pravda“ z 1/11 1960; -jz, *Otázniky za Balladynou*, „Předvoj“ z 3/11 1960; B. Choma, *Słowackého Balladyna a nektóre problémy okolo nej*, „Kultúrny život“ z 5/11 1960; K. Hrabovská, *Trampoty s romantickou hrou*, „Divadelní noviny“ z 21 12 1960, 4.

⁴⁷ Program premiery teatru Słowacké divadlo Uherské Hradiště; J. Procházka, *Słowackého „Mazepa“ v Uherském Hradišti*, „Slovanský přehled“ 1959, 10, 374;

ZAMKNIĘCIE

¹ J. Lorentowicz, *Juliusz Słowacki wśród Francuzów*, Warszawa 1927, 5.

² J. Krystýnek, *Z dějin polsko-českých literárních vztahů. Vlivy polské literatury a její recepcy v českých zemích 1914–1930*, Brno 1966.

³ J. Pilař, *O przekładach poezji polskiej*, „Poezja“ 1967, czerwiec, 41.

⁴ A i to, że z drugiej strony było wiele prawie nic nie znaczących dla rozwoju lite-

ratury i sztuki translatorskiej prób tłumaczy pomniejszych — też chyba wypadnie zaliczyć in plus, świadczy bowiem o dużym zainteresowaniu bratnim narodem i jego literaturą. Ogólnie jednak trzeba stwierdzić, że literatura polska w Czechach była i jest licznie tłumaczona, były i są w tej dziedzinie prawdziwe osiągnięcia.

⁵ Do przytaczanych w tej sprawie opinii dorzucmy jeszcze dwie: do interesujących sądów o dramaturgii Słowackiego należy wypowiedź M. Martena, zaliczającego *Lilję Wenedę* do „największych dzieł scenicznych ostatniego stulecia“ (w artykule o J. Zeyerze, „*Moderní revue*“ 1909—1910, 134). W antologii z poezji narodów słowiańskich dla szkół słowackich, drukowanej w Brnie, napisano o Słowackim, iż „Polacy stawiają go na jednej płaszczyźnie z Mickiewiczem“ (*Literatúra ruská, ukrajinská, poľská, lužická, slovinská, horvat.-srbská, bulharská. Ukážky z literatúry našich bratov Slovanov*, Knižnica školských dietok XII, Brno 1930, 86).

⁶ T. S. Grabowski, *Zygmunt Krasiński w piśmiennictwach słowiańskich*, Kraków 1914, 233. Podobnie wyraził się B. Vydra, *Zygmunt Krasiński*, „*Cesta*“ 1, 1918—1919, 677.

⁷ E. Jelínek, *Slovanské návštevny*, Praha 1889, 157.

⁸ *Sebrané spisy Josefa Holečka*, XIII, *Národní moudrost*, Praha 1919, 419 i n.

